

В. В. КОСТЕЦЬКИЙ

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра фінансів суб'єктів господарювання і страхування,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: kvv.scales@gmail.com

А. М. БУТОВ

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: andrewbutik@yahoo.com

**НАПРЯМИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ
НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Костецький, В. В. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві [Текст] / В. В. Костецький, А. М. Бутов // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 3. – С. 60-66. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Фінансова діяльність підприємства у всіх формах поєднується з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати його господарської діяльності достатньо високий. У статті висвітлено питання управління фінансовими ризиками на підприємствах, надано характеристику фінансових ризиків. Зазначено методи їх оцінки, а також алгоритм управління ними на підприємствах. Досліджено основні чинники фінансових ризиків, особливості їхнього впливу на діяльність підприємства та внутрішні і зовнішні механізми їх нейтралізації. Запропоновано ефективний механізм нейтралізації фінансових ризиків та визначено методи зменшення можливих фінансових втрат на підприємстві. Розкрито алгоритм побудови системи управління фінансовими ризиків на підприємстві.

Ключові слова: ризик; фінансовий ризик; оцінка фінансових ризиків; управління ризиками; страхування фінансових ризиків.

V. V. KOSTETSKYY

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Finance of Business Entities and Insurance,
Ternopil National Economic University

A. M. BUTOV

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Accounting and Economic and Legal Support of Agroindustrial Business,
Ternopil National Economic University

CONSTRUCTION AREAS OF FINANCIAL RISK MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE

Abstract

The financial activities of the company in all forms are combined with numerous risks. Their impact on the results of the company's business activity is high enough. The article highlights the issues of financial risk management in enterprises. The classification of financial risks is proposed. The methods of risk assessment and risk management algorithm in the workplace are considered. The key factors of enterprise financial risk are investigated, especially, their impact on the enterprise's activities and internal or external mechanisms for their neutralization. An efficient mechanism for neutralizing financial risks is identified. The possible methods of reducing financial losses in the enterprise are proposed. The algorithm for construction of a system of financial risks in the enterprise is expanded.

Keywords: *risk; financial risk; financial risk assessment; risk management; financial risk insurance.*

JEL classification: G30, M21

Вступ

Фінансова діяльність підприємства пов'язана з багатьма ризиками. Їх вплив став особливо відчутним із переходом на ринкові засади господарювання. Серед усіх ризиків діяльності суб'єктів господарювання, фінансові є основними, оскільки ставлять під загрозу подальшу успішну діяльність підприємства. Їхня дія обумовлює зниження його фінансових результатів і фінансової стійкості. Тому важливу роль в управлінні фінансовими ризиками підприємства відіграє механізм нейтралізації ризиків, який передбачає їх страхування.

Питанням дослідження сутності фінансових ризиків та методології їх нейтралізації присвячені праці Бланка І. А. [2], Вишнівської Б. [3], Горбач Л. М. [4], Крамаренка Г. О., Черної О. Є. [7], Яришко О., Ткаченко Є., Кукушкіної М. [10] та ін., які зробили ґрунтовні дослідження в цій сфері. Проте у науковій літературі немає однозначності в трактуванні сутності фінансових ризиків та їхнього місця у системі господарської діяльності підприємства. Одні фахівці розглядають фінансові як окремий вид ризиків підприємства [2]. Інші економісти вважають, що ці ризики належать до складу інших ризиків [4]. Водночас в умовах фінансово-економічної кризи потребує подальшого дослідження проблема вдосконалення системи управління фінансовими ризиками на підприємстві.

Мета статті

Метою дослідження є розкриття проблем забезпечення захисту підприємств у сучасних економічних умовах та розробка методики побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження

Під фінансовим ризиком підприємства розуміють ймовірність виникнення фінансових втрат у ситуаціях невизначеності, що супроводжують його фінансову діяльність [10, с. 361].

Фінансові ризики необхідно розглядати з різних позицій: по-перше, як небезпеку можливої втрати фінансових ресурсів, по-друге, як небезпеку недоотримання очікуваних доходів, по-третє, як імовірність отримання додаткового обсягу прибутку, пов'язаного з ризиком. Отже, фінансові ризики певною мірою належать до групи спекулятивних, які в результаті виникнення можуть призвести як до втрат, так і сприяти винагороді [7, с. 432].

До основних видів фінансових ризиків підприємства належать: ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, інвестиційний, відсотковий, валютний, депозитний, кредитний, податковий та ін. За джерелами виникнення всі види фінансових ризиків поділяють на дві основні групи: систематичні (ринкові ризики) та несистематичні (специфічні ризики).

Класифікація фінансових ризиків є поділом їх на конкретні групи за певними ознаками. Вона дозволяє визначити місце кожного виду в загальній системі фінансових ризиків, а також створює можливість для ефективної оцінки і управління ними.

Управління фінансовими ризиками передбачає розробку та реалізацію економічно обґрунтованих для підприємства рекомендацій і заходів, спрямованих на зменшення вихідного рівня ризику при здійсненні фінансових операцій або фінансових операцій до прийнятного фінального рівня. Оцінка рівня ризиків здійснюється на основі розрахунку ймовірності виникнення фінансового ризику. Зазначений показник є вимірником частоти можливого настання несприятливої події, що спричиняє фінансові втрати в діяльності суб'єкта господарювання [9, с. 240].

Процес управління фінансовими ризиками є цілеспрямованою діяльністю суб'єкта господарювання щодо обмеження або мінімізації ризиків при проведенні фінансових операцій. Управління фінансовими ризиками містить ідентифікацію ризику, оцінку ризику, вибір стратегії та інструментів управління ризиком, моніторинг ризику.

Перші два етапи називають аналізом фінансових ризиків. При цьому ідентифікація ризиків належить до якісного аналізу, а оцінка ризиків – до кількісного. Якісний аналіз спрямований на виявлення джерел і причин виникнення ризику. Кількісний аналіз визначає числове значення ризику, ймовірність його настання.

Унаслідок проведення аналізу фінансових ризиків формується система можливих ризикових подій, з'ясовуються ймовірність їх настання і наслідки. З огляду на різноманіття і великий спектр областей виникнення ризиків, методи і інструменти оцінки їх дуже різні.

Найбільш поширеною і складною стратегією управління фінансовими ризиками є стратегія їх зниження або скорочення ймовірності та величини фінансових ризиків. Механізм нейтралізації фінансових ризиків передбачає внутрішнє (самострахування) та зовнішнє страхування – звернення до страхових компаній, які мають відповідні страхові продукти [3, с. 58].

Основні форми внутрішнього страхування фінансових ризиків наведено на рис. 1.

Група заходів для внутрішнього страхування фінансових ризиків покликана забезпечити нейтралізацію їхніх негативних наслідків у процесі розвитку підприємства [6, с. 227].

Уникнення ризику полягає в розробці внутрішніх заходів, які повністю усувають конкретний вид фінансового ризику. Цей метод дозволяє уникнути потенційних втрат, пов'язаних із фінансовими ризиками, однак, з іншого боку, не дозволяє отримати прибуток від ризикованої діяльності. Крім того, ухилення від фінансового ризику може бути просто неможливим. Тому, як правило, цей спосіб застосовується лише для уникнення дуже серйозних і великих ризиків.

Рис. 1. Основні форми внутрішнього страхування фінансових ризиків на підприємстві

Мінімізація (зменшення) ризиків здійснюється шляхом диверсифікації, лімітування і хеджування [5, с. 146].

Диверсифікація є способом зменшення фінансових ризиків за рахунок розподілу капіталу між різними видами діяльності або об'єктами інвестування, які безпосередньо не пов'язані між собою. Диверсифікація ризику дозволяє знижувати окремі види фінансових ризиків і полягає в зменшенні рівня їх концентрації. Вона є одним з найбільш поширених методів зниження фінансових ризиків. Цей метод ризик-

менеджменту використовується тільки для уникнення негативних наслідків несистематичних (специфічних) ризиків, які залежать від самого підприємства.

Лімітування – це окреслення обмежень при здійсненні фінансових операцій у вигляді встановлення граничних сум витрат, продажу, купівлі, кредиту, термінів залучення позикових коштів або вкладень. Лімітування фінансових ризиків здійснюється шляхом встановлення відповідних фінансових нормативів (лімітів) за окремими напрямками фінансової діяльності з метою фіксації можливих фінансових втрат на припустимому для підприємства рівні. Перелік нормативів залежить від виду ризику, що лімітується.

Хеджування – це використання фінансових інструментів, які дозволяють уникнути або обмежити ризик фінансових операцій у результаті несприятливих змін курсів валют, цін на товари, відсоткових ставок у майбутньому за допомогою купівлі або продажу термінових контрактів.

На практиці використовуються два види хеджування: на підвищення і на зниження. Хеджування на підвищення означає укладення угоди на купівлю термінових контрактів або опціонів, які дозволяють встановити купівельну ціну активу набагато раніше, ніж був придбаний реальний актив, страхуючи тим самим ризик можливого підвищення вартості активу в майбутньому. Хеджування на зниження є укладанням угоди на продаж термінових контрактів або опціонів, що дозволяють встановити продажну ціну активу заздалегідь, страхуючи тим самим ризик можливого зниження вартості активу в майбутньому.

Резервування є формою попереднього акумулювання фінансових ресурсів, призначених для компенсації збитку від прояву ризиків.

Управління активами і пасивами засноване на балансуванні готівкових коштів, вкладень і зобов'язань, що дозволяє звести до мінімуму зміни чистої вартості й уникнути надмірного ризику шляхом динамічного регулювання основних параметрів портфеля або проекту. Цей метод спрямований на регулювання схильності ризиків у процесі самої діяльності.

Існує також зовнішній механізм страхування фінансових ризиків, який характеризується передачею ризику страховим компаніям. Страхування – це угода, згідно з якою страховик за винагороду бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальникові збитки або їх частину. Іншими словами, відбувається передача більшої частини ризику від страхувальника до страховика. Але при цьому суб'єкт господарювання відмовляється від частини доходів, щоб уникнути або знизити свій ризик.

Співвідношення різних напрямків діяльності на конкретному підприємстві визначається ініціатором упровадження процедур управління ризиками. Алгоритм побудови системи управління ризиками, згідно з аналізом досвіду провідних компаній, можна поділити на такі основні кроки.

Крок 1. Створення в центральному офісі суб'єкта господарювання підрозділу, який займається питаннями управління ризиками. Формування політики управління ризиками.

Крок 2. Створення карти ризиків підприємства.

Карта ризиків є базовим документом. Вона містить класифікатор ризиків, матрицю ризиків та іншу інформацію, зібрану підрозділом по управлінню ризиками при первинному аналізі [8, с. 49]. У ній здійснюється ранжування ризиків. Карта повинна бути розглянута і формально прийнята керівництвом підприємства.

Крок 3. Розробка стратегії з управління ризиками.

Саме у стратегії формулюються принципи вибору механізму перенесення ризиків (методи управління ризиками) і їх фінансування, визначаються цільові показники ефективності діяльності з управління ризиками, а також те, які ризики управляються на рівні центрального офісу підприємства, які – на рівні акціонерів (якщо це доречно), які залишаються на рівні підприємств (операційні ризики виробничих підрозділів залишаються, як правило, в оперативному управлінні підприємств). Результатом цього етапу повинна стати прийнята стратегія управління ризиками суб'єкта господарювання.

Крок 4. Створення механізмів для оперативного управління ризиками.

Для оперативного управління ризиками (створення системи запобігання позапланових втрат) потрібно розробити регламенти: взаємодії підрозділів, що беруть участь у процесі управління ризиками; інформування про інциденти; проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту в межах системи запобігання позаплановим втратам; врегулювання позапланових втрат (зі страховими компаніями та всередині підприємства).

Крок 5. Побудова системи моніторингу процесу управління ризиками.

Заключним етапом процесу внутрішнього управління фінансовими ризиками є їх моніторинг. Він містить аналіз і коригування результатів обраного варіанта ризикового рішення, контроль за виконанням обраної стратегії, перевірку відповідності діяльності суб'єкта господарювання прийнятій та затвердженій фінансовій політиці, дотримання встановлених процедур і правил.

Покрокова реалізація пропонованих елементів сприятиме формуванню ефективної системи управління ризиками на підприємстві, реалізації його фінансової політики і, відповідно, досягнення поставлених цілей.

Грамотно вибудована система управління ризиками підприємства дає можливість стабілізувати найважливіші стратегічні та тактичні показники діяльності (наприклад, вартість бізнесу, прибутковість), оптимізувати розміщення ресурсів, капіталу відповідно до оцінки ризиків, запобігти втратам (наприклад, за допомогою впровадження механізмів своєчасного виходу з проекту та оцінки проектів як реальних опціонів), підготувати бізнес до дій у надзвичайній ситуації і підвищити репутацію підприємства.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, можна зробити висновок, що для управління ризиком підприємству необхідно розглянути всі можливі варіанти, які характерні при різній кількісній оцінці ризику і можливих варіаціях його видів. Тому для ефективного управління ризиками важливо, щоб всі можливі фактори, що впливають на загальний рівень фінансового ризику, були виявлені, ідентифіковані, проаналізовані та ранжовані за важливістю, оскільки це допомагає в швидкозмінних умовах ринку своєчасно коригувати стратегію ведення бізнесу і отримувати максимум прибутку.

Упровадження механізму нейтралізації фінансових ризиків може вчасно попередити, уникнути, а при наявності, і подолати негативні наслідки від фінансових ризиків. Мінімізувати останні підприємство може як шляхом встановлення і використання внутрішніх фінансових нормативів у процесі розробки програми здійснення певних фінансових операцій або фінансової діяльності підприємства загалом, так і використання зовнішнього страхування.

Список літератури

1. Астахова, І. Е. Управління фінансовими ризиками / І. Е. Астахова, І. О. Караченцева, Л. М. Кметик // Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту. – 2011. – № 3. – С. 43-46.
2. Бланк, І. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 720 с.
3. Вишнівська, Б. Методи мінімізації фінансових ризиків / Б. Вишнівська // Економіст. – 2007. – № 6 – С. 58-59.
4. Горбач, Л. М. Страхова справа : навч. посібник / Л. М. Горбач. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
5. Гупало-Хведзевич, В. Д. Управление финансовыми рисками и методы их нейтрализации на предприятии / В. Д. Гупало-Хведзевич // Вестник науки и творчества. – 2016. – № 5. – С. 144-148.
6. Костецький, В. В. Проблеми страхового захисту підприємства від фінансових ризиків / В. В. Костецький // Інноваційна економіка. – 2012. – № 11. – С. 226-230.
7. Крамаренко, Г. О. Фінансовий менеджмент: підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
8. Рау, Э. И. Политика управления финансовыми рисками предприятия / Э. И. Рау // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2010. – № 2. – С. 48-52.
9. Сальникова, А. И. Методы управления финансовыми рисками в логистической системе предприятия / А. И. Сальникова, В. Н. Товстоношенко // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2011. – Т. 2. – № 7. – С. 240-241.
10. Яришко, О. Управління фінансовими ризиками на підприємствах / О. Яришко, Є. Ткаченко, М. Кукушкіна // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 9. – Частина 3. – С. 361-365.

References

1. Astakhova, I. E. (2011). Upravlinnya finansovymy ryzykamy. *Aktualni pytannya rozvytku finansiv, obliku i audytu*, 3, 43-46 (in Ukrainian).
2. Blank, I. A. (2004). *Finansovaya strategiya predpriyatiya*. Kyiv: El'ga, Nika-Centr (in Russian).
3. Vyshnivs'ka, B. (2007). Metody minimizatsiyi finansovykh ryzykiv. *Economist*, 6, 58-59 (in Ukrainian).
4. Horbach, L. M. (2003). *Strakhova sprava*. Kyiv: Kondor (in Ukrainian).
5. Hupalo-Khvedzevych, V. D. (2016). Upravleniye finansovymi riskami i metody ikh neytralizatsiyi na predpriyatiyi, *Vestnik nauki i tvorchestva*, 5, 144-148 (in Russian).
6. Kostetskyu, V. V. (2012). Problemy strakhovoho zakhystu pidpryyemstva vid finansovykh ryzykiv. *Innovatsiyna ekonomika*, 11, 226-230 (in Ukrainian).
7. Kramarenko, H. O. (2006). *Finansovyy menedzhment*. Kyiv: Centr navchal'noyi literatury (in Ukrainian).
8. Rau, E. I. (2010). Politika upravleniya finansovymi riskami predpriyatiya. *Vestnik Altayskoy akademiyi ekonomiki i prava*, 2, 48-52 (in Russian).
9. Sal'nikova, A. I. (2011). Metody upravleniya finansovymi riskami v logisticheskoy sisteme predpriyatiya. *Altual'nyye problem aviatsiyi i kosmonavtyki*, 7, 240-241 (in Russian).
10. Yaryshko, O. (2011). Upravlinnya finansovymy ryzykamy na pidpryyemstvi. *Ekonomichnyy analiz*, 9, 361-365 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 21.08.2016 р.

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2016 рік. Том 1. № 3.